

кантип оптималдуу уюштуруш керек б.а. ресторанда, метродо, дүкөндө кантип жүрүү керек экендигин билүүдө көп кыйынчылыктар келип чыгат. Мисалы: батыш мамлекеттериндеги ресторанда официанттын ала турган чай пулу же Америкада шаар транспортунда “exact fare” колдонуу ж.б.. Ушуга окшогон коомдук маданий өзгөчөлүктөрдү үйрөнүүдө тиешелүү лингвистикалык навыктар талап кылынат.

Заманбап мультимедиялык каражаттар бизге эн сонун тил чөйрөсүн түзүп берет. Skype, e-mail аркылуу досторду таап, тил алып жүрүүчүлөр менен тынбай сүйлөшүп, кат жазышуу жана атайын сайттардан сабак алуу эн сонун нерсе. Плеерге чет тилиндеги музыканы, аудиокитептерди жүктөп алып бардык жерде угуп жүрүү мүмкүнчүлүгү бар. Эгерде радио угуу ыңгайлуу болсо анда Tuneln сайты пайдаланса болот. Мындан башка дагы бардык сайттардын жана гаджеттердин интерфейс тилин англис тилине алмаштыруу керек.

Дагы бир токтоло кетчү нерсе мугалимдин сабак берүүдөгү ролу. Жалпы англис тилин окутуу менен ишкердик англис тилин окутуу бири-биринен түп тамырынан бери кескин айрымаланып мугалимге чон жоопкерчилик жүктөлөт. Жогорудагы биз сөз кылган ишкердик чөйрөдөгү аткарылуучу нерселердин бардыгын мугалим өзү жогорку денгээлде билүүгө тийиш. Салттуу методикадагыдай болуп даяр окуу китеби менен окутпастан магистранттардын талабына ылайык сабактарды уюштуруу б.а. ар бир магистрантка жеке мамиле жасоого жетишүү талапка ылайык келет.

Ишкердик англис тили көп жактуу аспектилерди камтыгандыктан психологиялык терминдердин лексикалык базасы башкаруу навыктарында жана жамааттык мамиледе керектелет. Өтө көп жактуу болбосо да тез-тез керектелүүчү психологиялык терминдерди жана сөз айкаштыктарын окуу программасына кошуу талапка туура келет деп эсептейбиз. Окуу материалдарын тандоодо ушул жагдайларды эске алуубуз зарыл жана ишкердик англис тилин окутууда кыргыз тилинде усулдук китептерди жазып чыгарсак мугалимдерге чон жардам болмокчу.

Бул макалада магистранттарга окутула турган ишкердик англис тилинин жалпы методикасы жөнүндө учкай гана кеп салдык. Учурдун талабына ылайык биз үчүн жаны окутула баштаган мындай предметтердин методикасына сүнгүп кире турган болсок, алдыда дагы өтө манилүү жана кызыктуу суроо – талаптар пайда болот.

Пайдаланылгын адабияттар:

1. Деловой английский: учеб. Андреева Н.А. Изд-во Проспект, 2005
2. Crystal, D. 1997. English a Global Language. Cambridge University Press
3. <http://www.formavison.com>. “Let’s do business”

Рецензент: доц. Исмаилов А.У.

УДК. 378:661:512.154-93

Ибраимова Ж.Т.

КМЮАнын ага окутуучусу

ТОГОЛОК МОЛДОНУН БАЛДАРГА АРНАЛГАН ЧЫГАРМАЛАРЫН ИННОВАЦИЯЛАП ОКУТУУ МЕНЕН ЖАШТАРДЫ АДЕПТҮҮЛҮККӨ ТАРБИЯЛОО

Бул макалада жаштарга билим берүүдө инсандык мамиленин компетенттүүлүгүн, келечекте өздөрүнө болгон турмушта ишеничин арттыруу, көркөм чыгармаларды инновациялап окутуу менен адептүүлүккө тарбиялоо жана руханий байлыгын байытуу.

Өзөктүү сөздөр: компетенттүү инсандык мамиле, билим берүү, жетишкендиктер, көркөм чыгарма, технология, усул, адабият.

Ибраимова Ж.Т.

Старший преподаватель КГЮА

**ВОСПИТАНИЕ НРАВСТВЕННОСТИ У МОЛОДЕЖИ ПОСРЕДСТВОМ
ИННОВАЦИОННЫХ ОБУЧЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ЧИТЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
ТОГОЛОКА МОЛДО**

Данная статья рассматривает вопрос об обучении компетентностноспособности молодежи, проявление способностей принимать правильное решение в разных жизненных ситуациях, обучая инновационными методами художественной литературы, воспитать молодежь нравственности и обогатить духовное богатство.

Ключевые слова: компетентно личностные отношения, образование, достижение, художественное произведение, технология, метод, литература.

J. T. Ibraimova

Senior Lecturer KSLA

**NOURISHING MORALITY IN YOUTH BY INNOVATIVE TEACHING METHODS IN
THE PROCESS OF READING WORKS OF TOGOLOK MOLDO**

This article considers the issues of competitiveness of youth, development of skills to take right decisions in different life situations by using innovative methods of fiction, educating morality of youth and enrich spiritual

Key words: competence-based personal relationships, education, achievements, fiction, technology, method, literature.

Дүйнөлүк маданияттын тарыхына кайрылганда, өз элинин духун чыгармаларында, ал калктын турмушун ар тараптан кеңири сүрөттөп, өлбөс мурасты жараткан залкар чоң таланттарды, сөз өнөрүнүн чыгаан чеберлерин бардык улуттан дээрлик ачык, айтканда, улуу элден жана саны аз кичине элден да учуратууга болот. Андай тубаса таланттуу ойчул адамдар өздөрүнүн идея жана көркөмдүк жагынан жогору турган өлбөс – өчпөс көркөм чыгармалары, баа жеткис асыл мурастары менен бирге түбөлүккө жашай бермекчи.

Кыргыз эли өзүнүн тарыхый басып өткөн жолунда акыл-ойдун мол байлыгын түзүү менен эчен таланттуу адамдарды чыгарган. Аны кыргыз элинин ар түрдүү жанырдагы оозеки чыгармалары, эң көлөмдүүсү дүйнө жүзүнө белгилүү болгон монументалдуу “Манас” трилогиясы ачык көрсөтүп турат. Ал баа жеткис асыл мурастарды кыргыз эли, анын таланттуу адамдары түзгөн. Бирок, жазуу-сызуу болбогондуктан, өткөндөгү сөз өнөр чеберлеринин чыгармалары бизге толук жеткен жок. Ал гана түгүл, өткөндөгү ак таңдай акындардын аттары, ойчулдардын ысымдары бизге белгисиз. Акыл-ой байлыктарын түзгөн алдыңкы алдыңкы адамдардын ысымдары гана улама сөз катары эл арасында айтылып калды.

Тоголок Молдо - кыргыз элинин демократ акындарынын көрүнүктүү өкүлү. Ал өткөн доордо кыргыз эмгекчилеринин мүдөөлөрүн тереңдеп козгоп ырдаган акын. Бирок, анын чыгармалары өткөн заманда көңүлгө алынган эмес. Улуу акындын чыгармалары Совет бийлиги тушунда жарык көрүп, адабиятыбыздын корун көбөйтүүдө өз салымын кошуу менен кыргыз элинин духовный байлыгынын бөлүнгүс кенчи болуп калды.

Тоголок Молдо кыргыз адабиятынын тарыхында өзүнүн бай мурастары, баалуу чыгармалары менен маанилүү орунду ээлейт. Анын чыгармачылыгында он тогузунчу кылымдын экинчи жарымындагы жыйрманчы кылымдын башындагы кыргыз элинин материалдык абалы даана, ачык-айкын көрсөтүлгөн. Акын – демократар дайым кыргыз

эмгекчилеринин тарабында болуп, зордук-зомбулукту жектеп, эзүүчү таптардын өкүлдөрүнүн айбын, карапайым калкка болгон мамилесин чыгармалары менен ашкерелеген. Өзүнүн элин, жерин сүйгөн жалындуу патриот акын өткүр тилдүү ырлары менен кыргыз элинин сезимин ойготуу маселесин алдыга коюп, элдин реалдык турмушунан алып идея жагынан жогору турган, тарбиялык мааниси зор тарбиялык чыгармаларды жазган.

Азыркы учурда ааламдашуу процессинин тез таасири бүт дүйнөгө өтө тез жетип, адамдардын аң-сезими ар түрдүү көз караштардын, диний жана саясий агымдардын мурда болуп көрбөгөндөй күчтүү өсүп жаткандагы көрүнүп турат. Мына ушундай процесстерге көбүнчө жаш өспүрүмдөр кабылып, тез таасирленип жатышкандыгы ачык эле көрүнүп турат. Ушул процесс адамдардын ички руханий дүйнөсүн тышкы таасирлердин булганыч идеяларынан тазалоочу күчтүү “тосмолордун” болушу талап кылынат. Мына ошондой тосмолордун бири болгон адабият Батыш менен Чыгыштан, Түндүк менен Түштүктөн келип жаткан “массалык маданияттын” жана пенденин өзүнүн ички дүйнөсүнөн баш багып чыга калуучу руханий кыйроого алып баруучу кесепеттерден адамдарды сактап калат деген ишеним да эле болсо коомчулукта жашап жаткан кезде биздин китеп ошол адабиятты жалпы билим берүүчү мектепке, окуу жайларга арналып жатышы мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Ааламдашуу мезгилинде жана интернет маалыматтары күндөн-күнгө өрчүп жаткан учурда жаштарды, окуучуларды көркөм адабиятты окутуп, руханий байлыгын байытуу оңой -олтоң иш болбой тургандыгын бардыгыбыз эле көрүп-билип турабыз. Ошого карабастан окутуунун инновациялык жолдорун, жаңы технологияларды, жаңы усулдарды чыгармачылык менен издеп таап, болгонун туура кызыктуу пайдаланып жаштарды адептүүлүккө, терең билим алууга жана көркөм чыгармаларды окутууга тарбиялап үйрөтүшүбүз керек. Соңку учурларда компетенттүүлүк илимде, практикада көп колдонулуп калды. Компетенттүүлүк ар бир кесипке эле керек экендиги белгилүү. Мисалы, жеке адамдын юридикалык компетенттүүлүгү; инсандын финансылык компетенттүүлүгү; интеллектуалдык компетенттүүлүк; профессионалдык компетенттүүлүгү; моралдык компетенттүүлүк; коммуникативдик компетенттүүлүк ж.б. Компетенттүүлүк кандайдыр бир тармакта, чөйрөдө белгилүү бир натыйжага жетишүү, кадыр-баркка ээ болуу, кимдир бирөөнүн кесиптик чеберчилигинин, жетишкендигинин көрсөткүчү. Компетенттүүлүк- бул адистин интеллектуалдык, психологиялык, моралдык жана ишмердик (функционалдык) абалы, ошол аркылуу канчалык билим алгандыгы, көндүмдөргө ээ болгондугу, тажрыйба топтогондугу башкалардын ишмердүүлүгүн өзүнө сиңиргендиги жана натыйжалуу жыйынтыктарга жетишүү үчүн ыңгайлуу жүрүш-туруш модели, алгоритим, кыймыл-аракеттерди ишке ашыруунун жолдору.

Компетенттүүлүк: “Предметтик тармактардагы конкреттүү аракеттерди эффективдүү аткаруугажөндөмдүү болуунун өзгөчө жолу” [Дж. Равен, англис психологу] Эң негизгиси мыкты, күчтүү идеологияны иштеп чыгуу учурдун эң керектүү талабы болуп жатат десем жаңылышпайм. Азыркы жаштардын көпчүлүгү даярга, ата-энесинин камсыздандыруусуна көнүшкөн. Көпчүлүк көйгөйлөрдү акча менен чечилишин да билишет. Билим алуу үчүн да акча чоң роль ойнойт. Ар бир педагог изденп мектептен эле баштап окуучуларды көркөм чыгарма окутууга кызыктыруунун жолун таап, интерактивдүү жаңы технологиялар менен кызыктыруу учурдун талабы. Адамдын сезимин ойготкон, адептүүлүккө тарбиялаган чыгармаларды Т.Молдо жетишүү эле жараткан. Мына ошондой чыгармалар менен балдарды сугаруу керек.

Байымбет Абдрахманов өзүнүн өмүр баянында эски окуу билим алуу жана балдарды окуткан молдолор жөнүндө мындай деп айтат: “Молдо ар бир балага динди жаттоо үчүн буйурчу. Балдар өздөрүнчө жарамазан айткандай чуулдап жаттоочу. Эгер айтып жатып жаңылса, молдо түзөтүп айтчу эмес. Түзөтүүнүн ордуна өзүнүн даярдап алган сындуу чыбыгы менен чечинтип алып сабачу. Ал молдодон таяк жегенибиз үчүн ата-

энебиз молдого өзүнүн акыркы байлыгын төлөчү. Ошол жылдарда окуу кандай кыйын эле!” Байымбеттин бул айткандарынын эч калети жок эле. Ал өз көзү менен көргөнүн, башынан өткөргөн окуяны айтып жатат. Ал ошондой кыйноого чыдап билим алган.

Болочок акын Байымбет өзүнүн зээндүүлүгү, сергектиги аркылуу билим алып, ак эмгеги менен гана адам болуп, 22 жашында үйлөнүп, 1887- жылы туулуп өскөн жери Курткага көчүп кеткен. Бул мезгилде Байымбет 27 жашка чыгып, анын акындыгы артылып, элге таанылып калган кези болчу. Чүйдөн көчүп келгенден кийин Байымбет өзүнүн туулган жери Курткада жай алып, кыйла убакытка чейин жашап турду. Өткүр тилдүү акын айрым бай-манаптардын айбын чукуп ыр жазып, аларды кээде ашкерелеп мазактай баштайт. Анын өткүр ырларына ууккан манаптар акынды куугунтукка ала баштайт. Бул жердеги манаптар акынга күн көргөзбөй койгондо, акыры аркы өйүзгө - Дөрбөлжүн тарапка өтүп кетүүгө аргасыз болот. Ал жактан деле акын тынчып калган жок. Эзүүчүлөрдүн кылыгына чыдабаган акын дагы эле аларды өз чыгармалары менен сынга алат. Кайрадан куугунтукталып, 1915-жылы Тогуз-Торого көчүп кетет. Улуу Октябрь революциясынын жеңишин акын ошол жерден угат. Ал жаңы кубулуштарга активдүү катышып, Совет бийлигин чындоого талыкпай иштейт. Мунусу үчүн да манаптардан кордуктарды көргөн.

1936-жылдан тартып, Байымбет илим-изилдөө институту менен байланышып, өзүнүн ырларын, оозеки элдик чыгармалардан жазып бере баштайт. Эки жылдын ичинде илим-изилдөө институтуна 200-басма табакка жакын көлөмдө ар түрдүү темадагы материалдарды тапшырат. Анын чыгармачылык эмгеги эске алынып, 1938-жылы Кыргызстан жазуучулар Союзуна мүчө боот. 1939-жылы кыргыз искусствосунун Москвада өткөрүлгөн декадасына катышып, акын “Ардак белгиси” ордени менен сыйланган.

Тоголок Молдо биздин гана республикага эмес, Советтер Союзунда жашаган бир боордош элдерге да белгилүү акын. Тоголок Молдонун чыгармаларынын орус тилинде жана башка боордош элдердин тилинде которулушу, анын өзү көп улуттуу совет адабиятынын китеп текчелерин толуктоо менен акындын мурасынын баалуулугунун, көркөм сөз өнөрүнө тийиштүү салым кошкондугунун күбөсү болуп эсептелет.

Байымбет Абдрахманов чыгармачылыкка жаш кезинен киришип, аны өмүрү өткөнчө улантты, мындайча айтканда, алтымыш жылдан ашык мезгилди жалаң чыгармачылыкка арнады. Бул аралыкта акын көп сандаган ырларды, поэмаларды жазган, бирок алар толугу менен сакталган эмес. Байымбеттин чыгармачылыгына чонң салым кошкон абасы Музооке болгон. Ал киши ырчы, улама сөзгө канык, уруулардын бөлүнүшүн, кыргыз элинин тарыхына байланыштуу легендаларды, оозеки чыгармаларды абдан жакшы билген.

Тоголок Молдонун поэзиясына кайрылганда, анын чыгармачылыгы негизинен эки булактан тургандыгын сезебиз. Ал биринчи эле кыргыз элинин фольклорунун бай материалдарына, өзүнөн мурдагы акындардын чыгармаларына кайрылып, анын жакшы жактарын, прогрессивдик салттарын өздөштүгөн, аларды чыгармачылыгына билгичтик менен пайдаланган. Ошондуктан акындын чыгармалары форма жагынан гана окшош келбестен, алардын кайсы бири фольклордук материалдардын негизинде түзүлгөн, тактап айтканда, Тоголок Молдо тарабынан кайра иштелип чыккан элдик чыгармалар. Экинчи булагы- жазма адабият. Тоголок Молдо кат тааныган, өз заманындагы билимдүү адам болгондуктан, аны оозеки элдик чыгармалардын таасири аркасында гана өсүп чыккан деп айтуу чындыкка жатпайт. Акын өзүнүн чыгармачылыгын өстүрүү үчүн ошол кездеги китептерди, гезит-журналдарды пайдалана билген.

Чыгармачылык кесип - өтө татаал кесип. Чеберчиликке кыска мөөнөттө жетишүүгө мүмкүн эмес. Анын ар кандай татаал жолун талыкпай басып өткөндө гана чыгармачылыкты өркүндөтүүгө, элдин талабына ылайык чыгармаларды жаратууга мүмкүн. Акындыкты өркүндөтүү үчүн Тоголок Молдо көп ойлонуп, көп изденип көп аракетенип эмгектенген.

Ал Кыргызстандын аймагын бүт кыдырып, көптөгөн акындар менен таанышып, пайдалуу кеңеш-сабактарын алды, кыргыз элинин санжырасын, тарыхын жыйнады. Жалаң гана кыргыз элинин акындары эмес, казак, өзбек жана тажик элдеринин акындарынын чыгармаларын китептен окуп билди. Боордош казак элинин атактуу акындары менен да жолугушту. Ал эми орус адабияты менен котормо аркылуу гана таанышууга мүмкүндүк алды. Анын “Эшек менен булбул” деген тамсили орус элинин улуу тамсилчиси Крыловдун тамсилдерине үндөшүп кетет.

Тоголок Молдонун өзгөчө мааниге ээ жолугушуусу бул - Токтогул Сатылганов менен болгоу. 1890-жылы Кетмен-Төбөгө атайын издеп барып, үч ай чамалуу бирге болуп, ыр түйүндөрүнүн сырларын маанисин үйрөнүп кайткан.

“Кемчонтой” деген чыгармасында өз кезегиндеги казыларга, бийлерге айтылса да, бүгүнкү доордогу айрым бийлик башчыларына таамай айтылгандай. Ооба, бүгүнкү күндө да дал ушул иштер байма-бай кайталанып жатат. Кайда барба, кандай иш сураба парасыз иш бүтпөгөн заман экендиги айдан ачык көрүнүп турат.

Ажал жетип, күн бүтүп,
Казы, аттанды дүйнөдөн.
Өмүрүнчө пара жеп,
Кабы толуп күнөөдөн,
Атасы казы өлгөн соң,
Казыны калк көмгөн соң.
Атадан калган бар малын,
Сапырып чачып жоготкон.
Бала кезден келесоо,
Өз акылы такыр жок.
Ар кайсыны бир айтып,
Сөзү орой, оозу шок.
Айткан кебин унутат,
Акмактыгы жанда жок,
Жоругу айбан малда жок.
Акыл, эси болбосо,
Башына тиет кесири.
Акыл менен иш кылат,
Адамдардын жетиги.
Эмгек болот өмүрдө,
Адамдардын кесиби.

Тоголок Молдо “Кемчонтой” чыгармасында Кемчонтойдун акылынын тайкысынан көп нерселерден кур калып, көп кордук көрүп, өзү эле көрбөстөн аялы Багдагүлгө да көп кордук көргөзүп, анын баркына жетип туруктуу үй бүлө кура албай, үй бүлөнүн баркына жетпей, жубайы Багдагүлдүн акылынын тунук экенин да сезбейт. “Кемчонтой” чыгармасында акын Кемчонтойдун кылык –жоругу менен акылдуулукту, адептүүлүктү, адамкерчиликти даңазалайт. [159-173]

Дегиэле көркөм чыгармаларды ар тараптуу усулдар менен, үзгүлтүксүз изденүү чыгармачылыгы менен окуучуларды кызыктырып, аларга кызыктуу болгудай пайдалуу ыкмаларды ар тараптуу колдонуп, адептүүлүккө, адамкерчиликтүү жана билимдүү болууга тарбиялоо ар бир окутуучунун милдети.

Колдонулган адабияттар:

1. Муратов А. Кыргыз адабиятын окутуу: теориясы жана практикасы. Б-2013.
2. Тоголок Молдо. “Кыргызстан” басмасы. Ф-1970.
3. Тоголок Молдо. 1-том. Ф-1954.

4.Эсенгулова М., Асекова Ж. “Сынчыл ойломду өстүрө турган окуу жана жазуу” программасынын хрестоматиясы. Б-2004.

Рецензент: д.филол.н., профессор Бекбалаев А.А.

УДК 316:37

Качкынов К. Д., Кудакеева Г. Б

Ж.Баласагын атындагы чет тилдер факультетинин ага окутуучусу,
Ж.Баласагын атындагы чет тилдер факультетинин ага окутуучусу

КЕСИПТИ ТАНДОДОГУ КООМДУК ИЛИМДЕР БОЮНЧА ЖАҢЫ САБАКТЫН ЖАРДАМЫ

Макалада ата-эненин коомдогу орду жана балдарды тарбиялап өстүрүүдө аткара турган иш аракеттери жөнүндө сөз болот.

Өзөктүү сөздөр: коом, иш чара, социалдык, билим, балдар, заманбап, маалымат, мугалим, ата-эне, (улуу, кичүү) муундар.

Качкынов К. Д., Кудакеева Г. Б

ст.преподаватель факультета Иностранных языков КНУ им. Ж.Баласагына,
ст.преподаватель факультета Иностранных языков КНУ им.Ж.Баласагына

НОВАЯ ДИСЦИПЛИНА В СОЦИАЛЬНЫХ НАУКАХ, ПОМОГАЮЩАЯ В ВЫБОРЕ ПРОФЕССИИ

В этой статье речь идет о месте и роли родителей в обществе и их деятельности в воспитании детей.

Ключевые слова: общество, деятельность, социальный, образование, дети, современный, информация, учитель, родитель, поколение.

K.D. Kachkynov, G.B. Kudakeeva

senior lecturer of the Faculty of Foreign Languages of KNU after Zh. Balasagyn,
senior lecturer of the Faculty of Foreign Languages of KNU after Zh. Balasagyn

A NEW DISCIPLINE IN THE SOCIAL SCIENCES HELPING PROFESSIONS

This article considers the role of parent in society and their activities in bringing up children.

Key words: society, activity, social, education, children, modern, information, teacher, parent, generation.

In this article I'd like to describe the development of parent counseling, a new helping profession in the social sciences, and the qualification process for the profession as determined by the Adult Education Division of the Ministry of Education and Culture, in conjunction with various academic institutions. There is a discussion of the essential of being a parent. This will be followed by a description and definition of parental needs in contemporary society and a survey of the services and positions that were developed to answer there needs, the role of the parent counselor. Professions in modern society parent counselor ,roles and parent counselor training are based on the concepts of both roles and professionalism. Experience tells us in brief that most roles are associated with demands, assumptions and expectations that are, by and large, confusing, contradictory or controversial. Thus, all our social activities have a gap, or even a direct contrast, between their related theoretical/ideological demands and expectations and the manner in which they are played out in reality; between the way we see them; between what satisfies some people and what disappoints others. These contrasts exist simultaneously in the person playing the role.